

Нині залишається ще багато питань, пов'язаних із життям і професійною діяльністю Н. Гнатюка. Відомо, зокрема, що в наступне двадцятиліття його статті раз у раз публікувалися у часописах української еміграції у Чехословаччині. Віднайдені щоденники, рівно ж як і низка інших документів, що посвідчують його фахову діяльність, не лише розкривають складнощі українського побутування (політичного, економічного, культурного) у Тарнові, а й розставляють акценти у взаєминах політичних діячів, у діяльності українських урядових структур в екзилі, у формуванні інформаційно-пропагандистської діяльності Міністерства преси й пропаганди, посвідчуючи синхронною фіксацією подій жорстке щоденне змагання за життя.

Ольга Катола

МИКОЛА ХВИЛЬОВИЙ І ЛІТЕРАТУРНІ ОРГАНІЗАЦІЇ (20-ті рр. ХХ ст.)

Проаналізовано активну діяльність визначного письменника і публіциста Миколи Хвильового, пов'язану з організацією роботи літературних об'єднань, що висвітлювалася на шпальтах видань періоду українського Відродження.

Ключові слова: Микола Хвильовий, літературна організація, публіцистика, «червоний Ренесанс».

Проанализирована активная деятельность выдающегося писателя и публициста Микола Хвильового, связанная с организацией работы литературных объединений, которая освещалась на страницах издания периода украинского Возрождения.

Ключевые слова: Микола Хвильовой, литературная организация, публицистика, «красный Ренессанс».

Intense activities of a prominent writer and publicist Mykola Khvyliovyi connected with organization of work of literary unions, which were illuminated on the pages of periodicals of the era of the Ukrainian.

Key words: Mykola Khvyliovyi, literary organization, publicism, «red Renaissance».

Від збурень у суспільно-політичному житті останнього десятиріччя ХХ ст., які поступово набували форм демократизаційних процесів, залежали, зокрема, поступ української науки і культури,

можливості та перспективи розвитку літератури й мистецтва, а також збагачення знань про українство, історико-національне усвідомлення, національно-духовне оновлення.

У цей період розпочався процес правдивого висвітлення на-самперед ключових постатей, зокрема літератури, які перебували у приневоленому забутті, позначені нищівними ярликами ворогів і зрадників народу, — це Володимир Винниченко, Микола Зеров, Григорій Косинка, Микола Куліш, Валер'ян Підмогильний, Микола Хвильовий... Масштаб втрат, репресій, розстрілів, викреслень і вилучень з літератури, що почалися у 1920-х рр., не має жодного аналога у світовій історії. Потужне силове поле знищених талантів нічим не відтворене, художні течії і школи ніким не розвинені, оригінальні твори, достойні розумного читача, не написані — усе це непоправні втрати, жахлива ціна, яку заплатили українці за трагічно-помильний вибір історичного шляху розвитку країни.

Національно-визвольні змагання, перемезовані інтервенціями та братовбивчою боротьбою, закінчилися 1921 р. Необхідно відзначити, що багато молодих революційних українських інтелігентів пережили глибоке розчарування у можливостях і діях УНР, що призвело до ідейного повороту вліво. Речники цієї інтелігенції, «боротьбисти» й «укапісти», вважали, що українську свободу і незалежність можна врятувати на шляхах інтернаціонального комунізму. Українці зробили свій вибір: хто вирушив в еміграцію, хто прийняв рішення будувати майбутнє на своїй землі, до того ж будучи свято переконаним у вищості ідеалів комунізму та ймовірності втілення декларацій радянської влади.

Микола Хвильовий опинився в епіцентрі доленосних подій, що визначали подальший розвиток української літератури та публіцистики на десятиріччя вперед. У березні 1921 р. за рекомендацією свого друга і земляка Бориса Колоса він опинився у творчому середовищі редакції газети «Вісті ВУЦВК». Григорій Костюк стверджував, що саме когорта молодих літераторів (Василь Еллан-Блакитний, Остап Вишня, Сергій Пилипенко, Володимир Сосюра, Майк Йогансен, Микола Хвильовий), які були співробітниками цього видання, «на початку 20-х років запалила перші смолоскипи нового пореволюційного літературного процесу» [2]. У 1921 р. Микола Хвильовий брав безпосередню участь у випуску альманахів

«Штабель» і «На сполох», виході журналу «Шляхи мистецтва», побачила світ у видавництві «Всеукраїнком» окремою книжкою поема «В електричний вік», а також перша збірка поезій «Молодість». У тогочасній періодиці друкувалися його поезії, які вже 1922 р. лягли в основу другої збірки поезій — «Досвітні симфонії». В українській літературі залунав оригінальний та свіжий голос поета нової ери — поета українського звучання.

У процесі революції та громадянської війни український народ переживав національне відродження — формувалася якісно нова, свідомо своїх коренів українська інтелігенція. Прогресивна частина українських інтелектуалів, очолювана старшими націонал-комуністами, зокрема Миколою Скрипником, розвивала рух українізації у 1920-х рр. На цю діяльність їх наснажувала віра в те, що вони ведуть авангардну боротьбу за вільне і справедливе суспільство, за достойне місце України у світовій спільноті.

Микола Хвильовий — один із найяскравіших представників українського письменства доби «червоного Ренесансу», літературного процесу 1920-х рр., — встановив своєрідний рекорд: його ім'я, за т. зв. індексом цитування, найчастіше фігурує у наукових і публіцистичних текстах означеної тематики [4].

Відзначимо обов'язково, що це згадування не характеризується одноставним захопленням чи бодай нейтральним визнанням/прийняттям його світоглядно-творчої позиції, — і досі він перебуває в центрі полемічного дискурсу та творчих пошуків. Саме таке позиціонування Миколи Хвильового знову і знову виводить його постать і його творчість на чільне місце у живому процесі пізнання українського художньо-естетичного феномену з важливою потребою дослідження тогочасного великого і трагічного світу української культури.

Мета статті — проаналізувати активну діяльність видатного письменника і публіциста Миколи Хвильового, пов'язану з організацією роботи літературних об'єднань, що висвітлювалася на шпальтах видань періоду «червоного Ренесансу», з яким асоціюється творчий процес 1920-х рр. «Наш Універсал до робітництва і пролетарських митців українських» (передне слово до збірника «Жовтень» (1921) як поетичний маніфест молодого покоління) проголосив «еру творчої пролетарської поезії справжнього майбуття»,

відзначаючи: «Мову українську беремо, яко певний і багатий матеріал, даний нам у спадщину тисячолітніми поколіннями батьків наших — селянства українського» [5].

Партійний план керувати літературно-мистецькими процесами (через створення Пролеткульту) отримав своєрідну відсіч Миколи Хвильового у вигляді його стратегії організації творчого поступу в умовах панування диктатури пролетаріату.

У січні 1922 р. була заснована Всеукраїнська федерація пролетарських письменників і митців, у декларації якої, зокрема, заявлялося: «...ми позбавляємося примусової русифікації» [1]. Відзначимо, що художньо-естетичні принципи не тільки дали поштовх реформаторським досягненням у царині прози, а й започаткували новий етап літературного поступу загалом.

Черговий етап організаційних здобутків — заснування 1923 р. Спілки пролетарських письменників «Гарт», однак акцентований ідеологічний компонент, а також «диктаторський» характер В. Блакитного спричинили розкол між засновниками цієї літературної структури.

Заснування студії «Урбіно» було наступним організаційним актом у пошуках ідеальної літературної інституції, яка б сприяла подоланню розчарування і виходу із гнітної суспільної атмосфери, яка запанувала в Україні.

Гостро-темпераментні памфлети Миколи Хвильового набули широкого резонансу. 24 травня 1925 р. у Всеукраїнській академії наук відбувся диспут, спричинений публікацією першого «листа до літературної молоді», учасниками якого були критики, літератори, науковці. Основна тема виступів визначалася тезою «Європа чи просвіта?», оскільки в літературному процесі особливої гостроти набула невідповідність організаційних форм тогочасної літератури її новим завданням. Власне кажучи, це почалася боротьба двох поглядів на поступ мистецтва: з одного боку, цей процес бачився як збагачення духовністю, опертя на високі ідейно-естетичні критерії, з іншого — як вихолощення за вимогами і взірцями бюрократичної системи, перенасичення ультрареволюційними примітивними підходами.

Саме ця назріла невідповідність, енергія Миколи Хвильового, гаряче прагнення вивести українську літературу на світовий рі-

вень привели до утворення в листопаді 1925 р. письменницької організації ВАПЛІТЕ — Вільної академії пролетарської літератури. Визначальною засадою (авторства В. Блакитного) в проєкті «Маніфесту Всеукраїнської літературної академії», що перегукувалася з ідеями Миколи Хвильового як автора-памфлетиста, була такою: «Треба вивести жовтневу українську літературу на широку всесоюзну та європейську арену» [3]. До новоствореної творчої структури ввійшли здебільшого члени літературної групи «Урбіно», очолюваної Миколою Хвильовим, а також деякі члени Спілки селянських письменників «Плуг», літературної організації «Жовтень», зокрема Микола Бажан, Василь Вражливий, Іван Дніпровський, Олександр Довженко, Олесь Досвітній, Григорій Епик, Майкл Йогансен, Олекса Слісаренко, Микола Хвильовий, Михайло Яловий, Юрій Яновський. (Відзначимо цікаву деталь: свій задум щодо «європеїзації» української літератури Микола Хвильовий прагнув реалізувати ще в студії «Урбіно», заснованій у межах організації «Гарт». Урбіно — місто, де народився видатний італійський художник і архітектор Рафаель, тож дуже прозора асоціація — в Україні 20-х рр. ХХ ст. відбувається таке ж піднесення-відродження мистецтва, як і в Італії епохи Ренесансу.)

На переконання Миколи Хвильового, побіч засадничих речей, як-от художність текстів і професійність авторів, достойне і повновартісне існування українського самобутнього художнього слова ймовірно лише в реальній українській державі — в умовах існування української нації.

І ось тут комуніст Микола Хвильовий опинився в ідеологічній пастці: жодне визнання своїх «помилко», виключення з ВАПЛІТЕ (а згодом — і розпуск спілки), намагання зосередитися на нових творчих проєктах і справах не допомогли йому уникнути нагляду ДПУ та партійної обструкції, що, зрештою, ускладнене новими і новими переслідуваннями, призвело до трагічного кінця через кілька років. (Вкажемо, що ще одне намагання вирватися з-під недремного ока державної влади — заснування в 1930 р. ПролітФронту — з наміром продемонструвати певну лояльність щодо суспільних і творчих догматів, які нав'язувалися з тупою методичністю, не врятували його від невідворотного фатуму творчої особистості в тогочасних тоталітарних реаліях.)

Таким чином, розкрито участь Миколи Хвильового у заснуванні та функціонуванні тогочасних літературних організацій, висвітлено його публікаторську діяльність, яка постійно перебувала у центрі суспільної уваги. Особливо необхідно акцентувати опубліковану у періодиці памфлетну творчість Миколи Хвильового, що дозволяє оцінити, зокрема, суть відомої літературної дискусії 1920-х рр., відлуння якої доходить і до нашого часу.

У контексті драматичних викликів, які постали сьогодні перед Українською державою, висвітлення досліджуваної теми сприятиме подоланню ще існуючого в окремих регіонах країни зневажливого ставлення до історії та культурної спадщини народу, нехтування національними та цивілізаційними початками, аби Україна набула безумовного статусу духовного суверена у світі.

1. Декларація Всеукраїнської Федерації Пролетарських Письменників і Митців // Арена. — 1922. — № 1. — С. 3.
2. *Костюк Г.* Вибране: Критичні та історико-літературні роздуми. 1930—1980 / Григорій Костюк. — Сучасність, 1983. — С. 74.
3. Манифест Всеукраїнської Літературної Академії / Проект В. Блакитного // Ваплітянський збірник. — Вид. 2-ге, доповн. — [Оуквіл] : КІУС ; Мозаїка, 1977. — С. 48—49.
4. *Мельників Р.* Життя і смерть Миколи Хвильового. Від комуніста до комунара [Електронний ресурс] / Ростислав Мельників. — Режим доступу: www.istprawda.com.ua/reseach/2013/05/13/123968.
5. *Хвильовий М.* Наш Універсал до робітництва і пролетарських митців українських / М. Хвильовий, В. Сосюра, М. Йогансен // Жовтень : збірник. — 1921. — 7 листоп. — С. 1—2.